

**міжнародний центр
перспективних досліджень**

вул. Пимоненка, 13а, Київ, Україна, 04050
www.icps.com.ua

політичний коментар

№3 (57)

У цьому числі політичного коментаря Міжнародний центр перспективних досліджень подає результати аналізу державної політики та чинники впливу на неї у березні 2008 року.

ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ

Друге з 2005 року співіснування Президента Віктора Ющенка та Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко розвіяли останні ілюзії щодо перспектив “помаранчевої” команди. “Коаліції демократичних сил” союзників по Майдану вже не існує: тепер у них більше розбіжностей, аніж спільних цілей. На електоральну нішу “Коаліції демократичних сил” претендує БЮТ, поступово “з’їдаючи” “Нашу Україну” і приваблюючи голоси колишнього помаранчевого виборця. Однак на відміну від “помаранчевого” альянсу формату 2004–2005 року БЮТ намагається вийти за рамки, нав’язані Майданом, і провадить політику, здатну зачепити виборців і на Заході, і на Сході, піднімаючи передусім соціальні питання. Це розкриває перед БЮТ можливості досягти своїх амбітних цілей: пост Президента й однопартійний уряд.

Політична ситуація в Україні набула рис передвиборчої кампанії основних кандидатів на посаду Президента України. Будь-який крок уряду розглядається Віктором Ющенком не з погляду критеріїв ефективності та корисності, а як передвиборчі кроки Юлії Тимошенко, на які має бути адекватна відповідь Секретаріату Президента. Так само діє і Юлія Тимошенко та фракція БЮТ. Дострокові вибори мера Києва, намагання змінити Конституцію, новий закон про Кабінет Міністрів – ці рішення політики розглядають крізь призму майбутніх виборів.

Розблокування роботи парламенту, яке відбулося на початку березня, знову перетворило залу засідань парламенту на майданчик для політичної конкуренції. Голосування за законопроекти, попередньо узгоджені в

***В Україні
розпочалася
передвиборча
кампанія***

коаліційній угоді між “НУ–НС” і БЮТ, відбувається за принципом “ти мені – я тобі”. Проходження тих з них, які вигідні Вікторові Юценку, можливо лише з одночасним голосуванням тих з них, що вигідні Юлії Тимошенко. Інакше вони мають мало шансів бути прийнятими коаліцією.

Між урядом і Президентом точиться війна за “привласнення успіхів” у різних сферах. Її апофеозом минулого місяця стало відкрите листування між ними з приводу постачання російського газу в Україну: Президент намагався довести успішність саме його переговорів з Президентом Росії Владіміром Путіним, оприлюднюючи зміст досягнутих домовленостей і директиви, які він надавав уряду. Уряд вказував на власні досягнення у перебігу переговорного процесу з російським “Газпромом”.

Сферами конкуренції між Президентом і Прем’єр-міністром найближчим часом стануть боротьба за управління та умови приватизації ключових об’єктів державної власності, вибори мера у Києві та другому за величиною місті України Харкові, а потім, не виключено, дострокові парламентські вибори.

Роботу уряду спрямовано на досягнення швидких результатів

У таких передвиборчих умовах уряд перетворюється на передвиборчий штаб, а його роботу спрямовано на досягнення швидких і наочних позитивних результатів та контролю за ключовими для населення показниками: інфляція, ціни на пальне, тарифи на житлово-комунальні послуги. Водночас уряд докладає великих зусиль для наповнення дохідної частини бюджету, ініціюючи приватизаційні процеси, борючись з контрабандою на митниці.

У розблокованому парламенті відбувається переструктурування

Публічне протистояння коаліції у складі БЮТ і “НУ–НС” з опозицією відбувалося навколо теми входження України до НАТО, можливого виведення українських миротворців з Косово (через загибель українського миротворця), відкриття СБУ кримінальної справи проти мера Харкова, що представляє Партію регіонів. Водночас початок роботи парламенту в режимі пленарних засідань і розгляд менш голосних, але не менш гострих питань порядку денного демонструє розшарування всередині коаліції та зміни поведінки фракцій опозиції.

Уряд не спирається на коаліційну більшість...

Уряд не спирається на коаліційну більшість. Він працює як уряд меншості, спираючись на фракцію БЮТ, частково фракцію “НУ–НС” і провадячи переговори про підтримку окремих рішень з КПУ та Блоком Литвина. Так, за прийняття важливого для Юлії Тимошенко рішення про оголошення дострокових виборів мера Києва у фракції “НУ–НС” не голосувала так звана група Балого (близькі до голови Секретаріату депутати) та деякі інші депутати (утрималися, не голосували або були відсутні всього 13 депутатів фракції). Натомість підтримали це рішення майже всі депутати КПУ та 6 депутатів з Блоку Литвина.

...і змушений співпрацювати з опозиційними фракціями

Упродовж березня 2008 року у парламенті були спроби розглянути більшість з 12 законопроектів, узгоджених у коаліційній угоді як невідкладні. Позитивне голосування за ці законопроекти відбувається виключно внаслідок переговорів. Аби законопроект, потрібний Президентові або Прем’єр-міністру, було прийнято, вони мають іти на поступки один одному щодо інших законопроектів або ж шукати інших союзників у парламенті. Так, голосування за дострокові вибори мера Києва (вигідне Юлії Тимошенко) відбулося в обмін на голосування БЮТ за перше читання президентського законопроекту “Про Кабінет Міністрів”.

З 12 законопроектів, визначених коаліційною угодою як ключові, не було проголосовано лише проект закону “Про імперативний мандат” та “Про внутрішні війська України”. Президенту вдалося провести через перше читання у парламенті зміни до законів “Про місцеві державні адміністрації” та “Про місцеве самоврядування” (положення про можливість голови місцевого самоврядування зупиняти дію рішень органів місцевого самоврядування та необхідність реєстрації всіх рішень місцевого самоврядування у Міністерстві юстиції викликають протести представників місцевого самоврядування). Однак законопроект “Про загальнонаціональний референдум”, який є ключовим для можливості ухвалення Конституції в обхід парламенту, було провалено.

Лише силами голосів коаліції було спрямовано законопроект про зміни до Конституції щодо скасування депутатської недоторканності до Конституційного Суду та ратифіковано статут ГУАМ. Рішення про скасування Тендерної палати масово підтримали також депутати з опозиції. Однак новий проект закону про державні закупівлі не було ухвалено через розбіжності між двома політичними силами в коаліції.

Оскільки більшість законопроектів, передбачених коаліційною угодою, окрім дострокових виборів мера Києва, ухвалено лише у першому читанні, боротьба за них триватиме. Імовірно, Президент намагатиметься обміняти голосування за програму дій уряду, яке дає Юлії Тимошенко річний імунітет на посаді Прем’єр-міністра, за голосування у другому читанні одного з законопроектів, які посилюють його позицію (імовірно, Закону “Про Кабінет Міністрів”).

Уряд наступає

Розблокування парламенту виявилось найбільш вигідним Юлії Тимошенко. Адже головне рішення Верховної Ради у березні – призначення дострокових виборів мера Києва та Київської міської ради – може суттєво посилити передвиборчі позиції БЮТ, який є найпопулярнішою політичною силою в Києві.

Однак головні ініціативи уряду Юлії Тимошенко за березень були сконцентровані на позапарламентській діяльності. На початку березня уряд зосередився на проведенні переговорів з російським Газпромом про постачання російського газу в Україну. Внаслідок цих переговорів він зміг створити враження, що участь посередників у експорті до України та транзиті російського газу українською територією зменшилася. Крім того, Кабінет Міністрів оголосив про відновлення Митною службою кампанії “Контрабанда – СТОП!” (див. **Державні рішення**).

Дії уряду щодо управління та приватизації найбільших об’єктів державної власності можуть стати основними темами суперечки з Президентом найближчим часом. Упродовж березня уряд намагався повернути під власний контроль діяльність потужних прибуткових підприємств, у яких держава має контрольний пакет акцій: “Укртатнафта”, “Укрнафта”, “Дніпроенерго”. Конфлікт із Секретаріатом Президента неминучий у разі спроби уряду приватизувати державний пакет акцій “Дніпроенерго”, адже судові суперечки щодо того, належить частина цього пакета державі чи компанії “Систем Капітал Менеджмент”, якою володіє Ринат Ахметов, тривають.

Прем’єр-міністр також заявила про намір приватизувати найближчим часом Укртелеком і ключові хімічні й енергетичні підприємства (ОПЗ, ВАТ “Дніпроенерго”, “Донбасенерго”, “Західенерго”, “Центренерго”), що може

*Парламент скасував
Тендерну палату*

*БЮТ і “НУ-НС”
продовжать торги за
законопроекти з
коаліційної угоди*

*Уряд
сконцентрувався на
переговорах
з “Газпромом”...*

*...управління та
приватизації
державною
власністю*

спровокути боротьбу між Кабінетом Міністрів і Секретаріатом Президента за умови приватизаційного конкурсу.

Ініціативи Президента не знаходять підтримки

Президентські законопроекти ухвалено поки що в першому читанні

Розблокований парламент дав змогу Президенту поставити на розгляд низку пріоритетних для нього законопроектів. Це передусім нова редакція Закону “Про Кабінет Міністрів” і нова редакція Конституції. Однак законопроект “Про Кабінет Міністрів” та деякі інші проекти прийнято лише у першому читанні. А ключова для ухвалення нової Конституції позапарламентським способом нова редакція Закону “Про загальнонаціональний референдум” провалена парламентом.

БЮТ і ПР хочуть створити парламентську конституційну комісію

Останні дії та ініціативи Блоку Юлії Тимошенко та Партії регіонів виявили, що ці політичні сили не погоджуються із сценарієм Президента щодо ухвалення нової Конституції на референдумі в обхід парламенту. Партія регіонів вийшла з Національної конституційної Ради, створеної Президентом. Лідер БЮТ упродовж березня зробила кілька заяв, які засвідчили розбіжності її бачення щодо нової Конституції з баченням Президента. БЮТ і Партія регіонів також виступили з ініціативою створити у парламенті спеціальну конституційну комісію, яка займалася б питанням реформи Конституції. Лише “НС–НУ” підтримала ідею Президента щодо прийняття Конституції у позапарламентський спосіб. Об’єднання БЮТ і ПР у протидії Президентові робить його ініціативу щодо зміни Конституції безперспективною.

Опозиція робить ставку на “голосні справи”

У парламенті з’явився “день опозиції”

Одним з наслідків блокування парламенту стало досягнення згоди між коаліцією та опозицією щодо того, що один день у кожному парламентському тижні опозиційні сили можуть самостійно формувати порядок денний роботи парламенту. Один такий “день опозиції” вже відбувся в березні. У перспективі така практика може стати серйозним інструментом опозиції для впливу на порядок денний роботи парламенту.

Партія регіонів продовжує розвивати традиційну тему НАТО, до якої додалося питання виведення українського контингенту з Косово. Водночас Партія регіонів намагається проводити внутрішні зміни. Запланований на 19 квітня з’їзд планує переглянути статут і Програму партії. Аналіз цих змін дасть змогу говорити про те, у який бік відбувається еволюція основної опозиційної сили в Україні.

Комуністична партія України формально продовжує займати непримиренну позицію у питаннях, які становлять основу її політичної ідентичності, – ставлення до НАТО, російської мови, інституту Президентства. Водночас деякі голосування цієї фракції дають змогу припустити, що КПУ з неключових для себе питань неформально координує свої дії з Блоком Юлії Тимошенко.

Блок Литвина продовжує позиціонувати себе як незалежну політичну силу, яка турбується передусім соціальними та економічними питаннями, такими як зростання інфляції, необхідність підвищення зарплат і пенсій.

Вибори мера Києва – перший етап президентських виборів

Дострокові вибори мера Києва – перемога БЮТ

Оголошення дострокових виборів у Києві створило новий майданчик для боротьби Президента й Прем’єр-міністра. БЮТ, як найбільш популярна

сила в Києві, розглядає ці вибори як можливість зробити перший успішний крок у президентській виборчій кампанії.

Завдання Віктора Ющенка в такій ситуації – не допустити повної перемоги БЮТ у Києві. Для цього він прагне нав'язати Юлії Тимошенко ідею висунення об'єднаного кандидата в мери Києва від правлячої коаліції. У цьому зв'язку реальних шансів на підтримку коаліцією набуває кандидатура Віталія Кличка, відомого у світі боксера, який посів друге місце на попередніх мерських виборах і йшов 2006 року на них окремо від “НУ–НС” і БЮТ разом з блоком ПОРА–ПРП. Його кандидатура могла б розглядатися Президентом як можливий компроміс. Наразі незрозуміло, чи погодиться БЮТ на таку ідею. Більше того, Віталій Кличко є єдиним серйозним опонентом пану Чернівецькому згідно останніх соціологічних досліджень, в той час як ймовірні кандидати від БЮТ (Микола Томенко та Олександр Турчинов) мають найменшу підтримку з усіх.

Більшість політичних сил встигли заявити про те, що їхні представники також братимуть участь у цих виборах. Однак головними претендентами на посаду мера будуть чинний міський голова Леонід Черновецький, Віталій Кличко та ймовірний представник БЮТ (якщо ця сила наважиться виставити власну кандидатуру).

Інтригою залишається питання того, якою буде виборча система на цих виборах. БЮТ наполягає на запровадженні виборів у два тури, у останньому з яких зустрічається два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів. Президент може погодитися на ці зміни в обмін на висунення єдиного кандидата.

Важливими є і правові наслідки рішення Верховної Ради про дострокові вибори мера Києва. Фактично вони започаткували прецедент, коли парламент стає квазісудовим органом, який виносить політичне рішення про дострокові вибори в орган місцевого самоврядування без існування підстав у вигляді відповідних рішень судів. Адже згідно з чинним законодавством про місцеве самоврядування Верховна Рада може оголосити такі вибори внаслідок відповідного рішення профільного парламентського комітету.

Без зміни відповідного законодавства це може призвести до практики масових дострокових виборів у органи місцевого самоврядування внаслідок будь-яких вагомих політичних змін на центральному рівні, що є руйнівним для системи місцевого самоврядування.

Останні соціологічні опитування виявляють, що Юлія Тимошенко є лідером президентських перегонів. Її перевага над конкурентами зростає.

Таблиця 1. За кого з цих політиків ви проголосували б на виборах Президента?¹

Політик	% “за”
Юлія Тимошенко	27
Віктор Янукович	20
Віктор Ющенко	10
Володимир Литвин	4
Петро Симоненко	4

¹ Згідно із соціологічним опитуванням, проведеним Фондом “Громадська думка” – Україна 20 лютого – 2 березня 2008 р. Опитано 2 000 респондентів віком від 18 років, похибка не перевищує 2,2%.

**Вікторові Ющенку
необхідно
не допустити
перемоги БЮТ
у столиці**

інші кандидати	3
проти всіх	6
не брав би участь у виборах	9
важко відповісти	17

*Юлія Тимошенко –
лідер майбутніх
перегонів*

Джерело: ФГД-Україна

ДЕРЖАВНІ РІШЕННЯ

Посилення боротьби з контрабандою

*Боротьба з
контрабандою – один
з урядових
пріоритетів*

Зважаючи на необхідність підвищити обсяги надходжень до бюджету задля фінансування розширених соціальних виплат, уряд оголосив про відновлення реалізації програми “Контрабанда-Стоп!”, що втілювалася урядом Юлії Тимошенко 2005 року, і посилив митний контроль за імпортними потоками. Крім того, уряд заборонив приймати векселі в рахунок оплати ПДВ з імпортованих товарів. Ці заходи (разом із зростанням імпорту, зумовленим розширенням внутрішнього попиту) дали змогу суттєво збільшити надходження до державного бюджету від Держмитслужби: у січні–лютому 2008 року вони збільшилися на 73% до відповідного періоду попереднього року².

Голова Держмитслужби Валерій Хорошковський заявив про наміри впродовж найближчого часу ще збільшити обсяги митних зборів. Задля досягнення цього він, з-поміж іншого, планує реорганізувати митну службу, змінивши з 1 травня 2008 року регіональні митниці на обласні підрозділи Держмитслужби, наслідком чого будуть кадрові чистки й перестановки та посилення контролю за чиновниками на місцях.

*Президент також
зробив свій внесок
у протидію
порушенню митних
правил*

Своєю чергою Президент 4 березня 2008 року видав Указ “Про Програму боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008-2009 роки”³. На нашу думку, більшість ініціатив Президента в разі їх ефективної реалізації позитивно вплинуть на стан дотримання митного законодавства, протидію корупції та швидкість обслуговування осіб і вантажів на митниці.

Зокрема укладення договорів із сусідніми державами щодо обміну інформацією⁴ та організації спільного митного контролю⁵ дасть змогу суттєво підвищити якість перевірок вантажів і знизить можливості для підкупу представників митних органів. Поліпшення матеріально-технічного

² У січні–лютому 2008 року Держмитслужба спрямувала до бюджету 11,6 млрд. грн., що на 4,9 млрд. грн. більше за обсяги відповідного періоду попереднього року.

³ Цей Указ розроблено Службою безпеки України в межах спецоперації “Цунамі”, під час якої з 1 листопада 2007 року перевіряли митні пости та внутрішні митниці на Півдні та Заході України.

⁴ Зокрема Указ передбачає вжиття заходів щодо започаткування переговорів з питання укладення окремої Угоди з ЄС щодо обміну інформацією про товари і транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України, та щодо включення положення з цього питання до розширеної Угоди про співробітництво між Україною та ЄС.

⁵ Згідно з Указом мають бути вжиті заходи щодо укладення міжнародних договорів України з Угорською Республікою, Румунією, Російською Федерацією, Словацькою Республікою та нового договору з Республікою Польща про організацію спільного контролю в пунктах пропуску.

забезпечення пропускних пунктів удосконалить процес перевірок. Усунення дублювання функцій контрольних органів, скорочення переліку видів товарів, що підлягають контролю⁶, та здійснення контролю за принципом “єдиного офісу” спростять, пришвидшать і здешевлять процес імпортування товарів.

Водночас небажаним є надання митним органам України права на проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства у справах про контрабанду, аналіз можливості якого передбачає указ. Ми вважаємо, що такий захід лише підвищить рівень корупції в митних органах.

Антиінфляційні ініціативи уряду

2008 року триває стрімке зростання цін, що розпочалося в другій половині 2007 року⁷. Для стабілізації цін уряд запропонував⁸ низку заходів⁹. З-поміж них, зокрема, такі: утримання дефіциту бюджету в межах 2% ВВП; зниження імпорتنних мит; збільшення державного продовольчого резерву та стабілізаційного резерву нафтопродуктів; пожорсткішання вимог до позичальників на ринку споживчого кредитування; запобігання зростанню тарифів на послуги ЖКГ; посилення обмежень торговельних надбавок на деякі товари¹⁰; стимулювання енергозбереження; посилення захисту прав інвесторів.

На нашу думку, лише невелику частину урядових ініціатив буде впроваджено в найближчому майбутньому. По-перше, багато з них потребують конкретизації, розробки механізмів їх упровадження та згоди на їх застосування іншими органами державної влади. По-друге, Президент висловив своє несхвалення напрямів боротьби з інфляцією, які можуть зашкодити ринковому середовищу: він вважає хибним посилення адміністративного регулювання цін.

Навіть більше, навіть за умови швидкого запровадження суттєвої частини урядових ініціатив вплив на рівень інфляції 2008 року буде несуттєвим: більшість запропонованих заходів матимуть ефект лише в середньостроковому періоді.

2008 року відчутно вплине на рівень споживчих цін лише подальше обмеження підвищення тарифів на послуги ЖКГ. Воно, однак, не забезпечить низької інфляції, адже переважний внесок у збільшення цін роблять продовольчі товари. До того ж стримування цін на послуги ЖКГ в умовах зростання витрат у цьому секторі (зокрема внаслідок підвищення

Уряд розробив програму заходів боротьби з інфляцією

Президент не погоджується з планами уряду з втручання у ціноутворення

Уряд стримуватиме ціни на послуги ЖКГ, проте інфляція однак буде високою

⁶ Ідеться про санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний та екологічний контроль.

⁷ 2007 року споживчі ціни зросли на 16,6%, зокрема продукти харчування – на 24,7%. У січні–лютому 2008 року споживча інфляція становила 5,7%, зокрема харчова – 8,6%.

⁸ Уряд попередньо ухвалив перелік антиінфляційних заходів на 2008 рік 22 лютого 2008 року.

⁹ Уряд не оприлюднив цей документ. Див. його короткий зміст тут: <http://www.epravda.com.ua/publications/47c2ae39e5424/>.

¹⁰ Ідеться, зокрема, про олію, дизельне паливо, моторні бензини.

цін на газ) означає, що підняття цін буде перенесено на майбутнє, вочевидь на 2009 рік.

Крім того, дуже ймовірно, що дефіцит бюджету 2008 року справді не перевищить 2%. Проте це несуттєво вплине на рівень інфляції, адже уряд не припинить динамічне збільшення соціальних виплат. Утім, антиінфляційний потенціал уповільнення соціальних виплат однак обмежений. По-перше, зростання цін на харчі 2008 року великою мірою зумовлене браком пропозиції сільськогосподарської продукції (внаслідок низького врожаю 2007 року та високих цін на продовольство на зовнішніх ринках). По-друге, з боку попиту на продовольчі ціни суттєво впливає швидка динаміка доходів зайнятих у приватному секторі, залежність якої від урядової соціальної політики не критична.

Квотування експорту соняшникової олії

Стрімке зростання цін на олію змусило уряд обмежити її вивезення за кордон

22 березня 2007 року набула чинності урядова постанова про запровадження квот на експорт соняшникової олії в розмірі 300 тис. т і насіння соняшнику обсягом 1 тис. т до 1 липня 2008 року¹¹. Цей захід зумовлений наміром припинити стрімке зростання цін на олію на внутрішньому ринку: упродовж 2007 року ціни на цей продукт зросли на 70,4%, а в січні–лютому 2008 року – ще на 14,6%.

Причина такої цінової динаміки – низький урожай олійних в Україні та світі за зростання попиту на них (зокрема через поширення в світі практики використання олійних для виробництва біопалива). За відсутності бар'єрів для експорту соняшникової олії високі світові ціни на неї зумовили швидке зростання вивезення цього продукту та зліт цін на нього на внутрішньому ринку.

Квотування експорту олії дасть змогу вгамувати ціни на неї. За обсягів експорту лише у 300 тис. т пропозиція олії на внутрішньому ринку суттєво зросте¹², що призведе до стабілізації або навіть зниження цін на неї.

Проте це не перешкодить здорожчання харчів загалом

Проте обмеження експорту олії недостатньо для забезпечення помірних темпів зростання цін на харчові продукти загалом. Ціни на решту харчів також швидко збільшуються. Оскільки ж частка олії в споживчому кошику мала¹³, навіть суттєве сповільнення цін на неї не буде в змозі компенсувати стрімке здорожчання інших продуктів¹⁴.

Водночас уповільнене зростання цін на олію матиме важливе соціальне значення. Здорожчання олії справляє суттєвий негативний вплив на добробут малозабезпечених домогосподарств, адже в структурі їхнього

¹¹ Див. Постанову Кабінету Міністрів від 12 березня 2007 року. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=189-2008-%EF>.

¹² За оцінкою асоціації виробників олії “Укроліяпром”, із наявного на початок березня соняшнику можна було виробити близько 800 тис. т олії. За експортної квоти лише в 300 тис. т на внутрішньому ринку буде реалізовано суттєво більше, аніж 200 тис. т олії, яких потребував би ринок до кінця 2007/08 маркетингового року за незмінних цін на цей продукт.

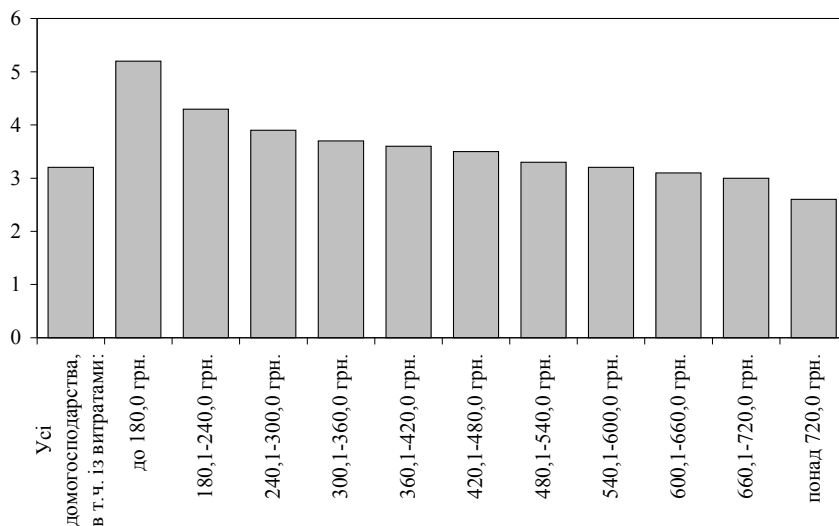
¹³ Частка олії в споживчому кошику становить 1,85%, а всіх продуктів харчування (без безалкогольних напоїв) – 52,0%.

¹⁴ 2007 року ціни на продукти харчування зросли на 24,7%, і внесок олії в це зростання становив 2,5 в.п. У січні–лютому 2008 року ціни на продукти харчування збільшилися на 8,6%, і внесок олії становив 0,52 в.п.

харчування соняшникова олія посідає відчутне місце і їм складно знайти замітники для неї.

Графік 1. Олія та інші рослинні жири¹⁵ в харчових витратах домогосподарств із різними середньомісячними сукупними витратами на особу¹⁶

%

Джерело: Держкомстат

¹⁵ Частка інших рослинних жирів у цій статті витрат є вкрай низькою. На користь цього, зокрема, свідчить той факт, що в споживчому наборі для обрахунку інфляції частка інших, аніж соняшникової, видів олії дорівнює нулю.

¹⁶ Дані за 2006 рік.

ISSN 1816-7160

Публікацію *політичний коментар* засновано у квітні 2003 року.

Друкований засіб масової інформації *політичний коментар* зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України, свідоцтво КВ № 922 від 30 вересня 2004 року.

Редактор: Наталія Шаповалова.

Експерти: Іван Пресняков, Віктор Чумак, Ганна Чередниченко, Наталія Шаповалова.

Літературний редактор: Надія Цісик.

Члени Наглядової Ради Міжнародного центру перспективних досліджень не відповідають за оцінки та погляди, висловлені на сторінках публікації.

Хоча Міжнародний центр перспективних досліджень доклав усіх зусиль для забезпечення якості цієї публікації, ані МЦПД, ані його консультанти, ані члени Наглядової Ради МЦПД не відповідають за жодні збитки чи шкоду, завдані особі, яка покладалася на цю публікацію, хоч би якою була причина цих збитків чи шкоди.

Щодо отримання публікацій МЦПД просимо звертатися за тел.: (044) 484-4410, e-mail: marketing@icps.kiev.ua.

Розповсюджується за передплатою.

Міжнародний центр перспективних досліджень:
вул. Пимоненка, 13а, Київ, Україна, 04050.
Телефон: (044) 484-4400. Факс: (044) 484-4402.
E-mail: office@icps.kiev.ua. Web: <http://www.icps.com.ua>

© 2008 Міжнародний центр перспективних досліджень
У разі цитування обов'язкове посилання на *політичний коментар*.